

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN GELİR VE KAZANÇLARININ KAVRANMASINDA UYGULANAN DÜZENLEMELERE TOPLU BİR BAKIŞ

Yusuf Kaçar¹

ÖZET

Çok uluslu şirketlerin yapısı gereği ülkelerin ekonomilerine olumlu katkıları yanında olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Olumsuz yıkıcı etkileri ile mücadele etmek hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önemli bir çabayı gerektirmektedir. Çok uluslu şirketler mensubu oldukları gelişmiş ülkelere korunmuş olmalarına rağmen yaşanan ekonomik krizlerde canı yanan bu ülkeler çok uluslu şirketlerin üzerine gitmeye başlamışlardır. Bu nedenle gelişmiş ekonomilerce çok uluslu şirketleri kontrol altına almaya yönelik uygulamalar başlatıldığı gözlemlenmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından çok uluslu şirketlerden ülkelerine girmiş olanların gelirlerini olması gerektiği gibi vergilemeye çalışırken diğer taraftan yenilerinin kalıcı sermaye yatırımlarını çekme gayretindedirler. Bu çelişkili durumları nedeniyle gelişmekte olan ülkeler çok uluslu şirketleri bir taraftan teşvik ederken öbür taraftan ülkelerinden elde ettikleri gelirlerini vergilendirmeleri gerekmektedir. İşte bu zor durumu yaşayan ülkeler arasında bulunan ülkemizde çok uluslu şirketlerin gelir ve karlarının kavranmasında kullanılan araçlar; kontrol edilen yabancı kurum kazancı, transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı ve TFRS 8 faaliyet bölümleri standardı bir arada incelenecektir.

ANAHTAR KELİMELER

Çok uluslu şirketler, kontrol edilen yabancı kurum kazancı, transfer fiyatlaması yoluyla ka dağıtımı ve TFRS 8 faaliyet bölümleri standardı.

ABSTRACT

As per the structure of the multi-national companies, they contribute the countries' economies positive effects, beside negative effects. It requires an important effort for both developed and developing countries to struggle with their negative destructing effects. Although multi-national companies have been protected by their countries to which they belong, these countries which have suffered from the last economical crisis started to bother these multi-national companies. Therefore, it is observed that some practices have been started to take under control the multi-national companies by developing economies.

While developing countries are trying to tax the earnings of the multi-national companies in one hand, they are trying to attract the permanent capital investments of the new multi-national companies. Although this situation is a contradiction, developing countries both encourage the multi-national companies to invest and tax their earnings which they have gained in those countries. This paper will study the vehicles used to comprehend the contexts 'earnings – profits' of the multi-national companies, controlled foreign companies' earnings, covered dividend distributions through transfer pricing and TFRS activity section standards for our country which is among these countries suffering from such contradictions.

Key Words : Multi-national Companies, Controlled foreign companies' earnings, Dividend distributions through transfer pricing, TFRS activity section standards.

¹ Yrd.Doç.Dr.-Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu-öğretim üyesi.

1.GİRİŞ

Dünyada küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen yabancı sermaye, bugün kalkınmaya olan katkısının anlaşılmasıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Bunlara ilaveten, sanayi faaliyetlerinin belli bir coğrafi bölgede yoğunlaşması süreci kaybolmaya başlamış, sektörler ve işletmeler arasında hızlı gelişmeler ortaya çıkmış, sınırlar ötesi ve işletmeler arasındaki işbirliği artmıştır. Bu gelişmeler sonucu, ülkelerin pazarları arasındaki sınırlar neredeyse tamamen ortadan kalkarak, tek bir dünya pazarı oluşmuş ve firmalar da bu pazardan pay kapmak için, birbirleriyle kıyasıya rekabet etmeye başlamışlardır.

Gelişmiş ülkeler rekabet güçlerini artırmada gerekli olan daha ucuz işgücü, daha ucuz hammadde, daha uygun yasal düzenlemeler ve vergilendirme sistemini ve şartlarını elde edebilmek için sermaye ve teknoloji transferi yoluna gitmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerin ise en önemli sorunları sermaye ve teknoloji yetersizliğidir. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerin, kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için, ihtiyaç duydukları sermaye birikimini sağlamada, dış borç yerine yabancı sermayeye yönelmeleri çok daha akılcı bir yoldur. Ülkeler bugün yabancı sermayeden aldıkları payı artırabilmek için, her geçen gün çok daha cazip koşullar hazırlamaya çalışmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler arasında adı geçen ülkemizin de bu yöndeki düzenlemelere katıldığı görülmektedir. Ticaret Bakanlığınca ilan edilen listeye göre Türkiye’de 31.12.2012 tarihine kadar faaliyette bulunan 32 145 adet yabancı sermayeli şirket bulunmaktadır². Bu şirketlerin ne kadarının tam mükellef, ne kadarının dar mükellef olduğu, elde ettikleri gelir ve karlarının ne oluşu, ne kadar vergi ödedikleri gibi bilgilere ulaşmak mümkün bulunmamaktadır. Vergi idareimiz vergilendirme ile ilgili tüm bilgileri kendisine saklamakta kamuoyuna bilgi açıklamamaktadır. Vergi istatistiklerinin yetersizliği nedeniyle çok uluslu şirketlerin vergi yükü ile ilgili çalışma yapılmamaktadır.

Bu çalışmamızda çok uluslu şirketlerin gelir gider ve kazançlarının doğruluğunun anlaşılması amacıyla ülkemizde uygulanan araçların topluca değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır. Her birisi ayrı olarak çalışılmış olan bu müesseseler sırayla; kontrol edilen yabancı kurum kazancı, transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı ve TFRS 8 faaliyet bölümleri standardı genel hatları ile incelenecek ve çok uluslu şirketlerin gelirlerinin kavranmasında gördüğü işlev açıklanacaktır.

2.ÇOKULUSLU ŞİRKET KAVRAMI

Yabancı bir pazara girmeyi düşünen bir firmanın önünde farklı üç seçenek bulunmaktadır. Birincisi, malları kendi ülkesinde üretip, yabancı bir ülkeye satmak kaydıyla ihracat yapmak, ikincisi, piyasasına girmek istediği ülkedeki bir firmaya kendi teknolojisini ve marka ismini kullanmasına izin vererek, lisans anlaşması yapmak ve üçüncüsü ise, piyasaya doğrudan sermaye yatırımı yapmak kaydıyla girmektir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları adı verilen bu yatırımlarda, yabancı ülkedeki fiziki sermayeye sahip olan ve bunu işleten firmaya Çokuluslu Şirket adı verilir³.

Çok uluslu şirketler, küreselleşmenin hız kazandığı günümüzde daha etkin olmaya başlamıştır. Çokuluslu şirketlerin faaliyet stratejileri şöyle belirtilmektedir⁴;

² <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=F91901DD-D8D3-8566-4520D35C6C07575F>

³ Oksay Suna: Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi, Dış Ticaret Dergisi, 1998 - edoc.bibliothek.uni-halle.de

⁴ Dikkaya Mehmet, Deniz Fatih: ekonomik küreselleşmenin yol açtığı problemler: teorik bir bakış

Kâr Dürtüsü: Şirketler kararlarını verirken elde edebilecekleri kârı hesaplarlar. Kâr düşüncesi toplumun refahı, işçilerin sağlığı, kamu yararı, barış, çevrenin korunması veya ulusal güvenlik fikirlerinden önce gelmektedir.

Büyüme Dürtüsü: Çok uluslu şirketler büyüme süreçlerini sürdürüp sürdürmediklerine göre ya yaşamaya devam ederler ya da varlıkları sona erer. Büyüme olgusu yatırımcılar, bankalar, kamuoyu ve piyasalar ile olan ilişkilerin temel belirleyicilerinden biridir.

Rekabet ve Saldırganlık: Şirketler bir yandan iç yönetimlerinde başarının yakalanması için üst düzey bir işbirliğine gereksinim duyarken diğer yandan da yönetim mekanizmasında yer alan insanların birbirleri ile şiddetli bir rekabete girmelerini teşvik eden bir zemin oluşturmaktadırlar.

Ahlak Anlayışı: İnsan olmadıkları için duygulara sahip olmayan çok uluslu şirketlerin ahlak diye bir kaygıları da yoktur. Dolayısı ile toplumun amaçları veya çevrenin sağlığı ile uyuşmayan kararlar herhangi bir duraksama olmaksızın alınabilmektedir.

Hiyerarşi: Şirketlerin yapısı üstler ve astların piramitsel bir merkezi oluşum içinde beraber bulunmalarını gerektirir. Genel müdürler, müdürler, müdür yardımcıları ve alt bölümlerin başkanları bu yapı içindedirler.

Nicellik: Şirketlerin yapısı öznel olan bilgilerin nesnel bir şekle yani rakamlara dönüştürülmesini gerektirir. Bu durum ise nicelleştirilemeyen tüm değerlerin karar alma sürecinin dışında kalmasına neden olur.

Gayri İnsanilik: Şirketler doğayı ve toplumu nesnelleştirdikleri gibi, çalışanlarını da nesnelere haline dönüştürürler. Yönelindikleri nokta kâr olan şirketler bilinçli bir şekilde çalıştırdıkları insanların performanslarını kameralar ve bilgisayarlar sayesinde ölçerek üretim sürecinde insan olmanın önemini yok ederler.

Sömürü: Şirketlerin elde edeceği kârın basit bir formülü vardır: çalışana ödenen miktar ile çalışanın ürettiği malın veya hizmetin ekonomik değeri arasındaki fark. Üretimde kullanılan ham maddelere ödenen miktar ile işlenmiş ham maddelerin nihai satış fiyatları arasındaki fark ta kârı ifade etmektedir. Çalışan veya ham madde sağlayan bir kişi emeğinin karşılığını tam olarak alamamaktadır.

Hareket Kabiliyeti: Şirketler zaman ve mekân sınırlamalarının dışındadır. Fiziksel bir mekân ile bağlı olmayan şirketler, ücret artışı isteyen işçiler, kısıtlayıcı çevre yasaları veya yüksek vergiler gibi şartlar ile karşılaştıkları zaman tüm faaliyetlerini hızla başka bir yere taşıyabilirler.

Tabiat Düşmanlığı: İmalat ile ilgili faaliyetler tabiata müdahale edilmesi ve dönüştürülmesi temeline dayanır. Dünyanın bir parçasındaki doğal kaynakları kullandıktan sonra, şirketler aynı amaçla başka yerlere giderler.

Çokuluslu şirketlerce yapılan yatırımların teşvik edilmesini savunan ve karşı çıkan görüşler bulunmaktadır⁵. Yabancı doğrudan yatırımlar, bazı çalışmalara göre, verimlilik ve hizmetlerin kapsamı yönünden büyük oranda olumlu etkiye sahiptir. Bir başka görüşe göre ise, en büyük faydası ülke halkının hayat standardını yükseltmesidir. Bu ise düşen fiyatlar, daha kaliteli mallar ve ürün ve hizmetler arasında seçim yapabilme imkânı ile olmaktadır. Sektörde ve tedarikçilerde artan verimlilik ve üretim milli gelirin artmasına dolaylı olarak

⁵ Kaynak Has an: **Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli Mi?**, *Maliye Dergisi* • Sayı 149 • Mayıs - Aralık 2005

katkıda bulunur. Önemli faydalarından biri olarak "taşma etkisi" bir başka ifadeyle "pozitif dışsallıklar" ileri sürülmektedir. Buna göre, yatırım için gelen çokuluslu şirketler;

Yeni teknolojiler getirerek ve daha sonra yerel firmalarda çalışabilecek yerel çalışanları eğiterek ülkenin yeni teknik bilgiler edinmesine katkıda bulunurlar.

Arz darboğazını ortadan kaldırarak ülke ekonomisinde etkinliği artırılmasına katkıda bulunurlar.

Stok ve kalite kontrolü ve yerel tedarikçilerin ve dağıtım kanallarının

Standardizasyonu için gerekli teknikleri ülkeye transfer ederler.

Tekellerin piyasa hâkimiyetini kırarlar.

Çokuluslu şirketlerin yatırımlarının ülke ekonomisi açısından yararlı olmadığını, aksine zararlı olduğunu belirten görüşler de vardır. Bu yatırımların getirilerinin temettü, kar, lisans ücreti ve yönetim masrafı gibi adlar altında döviz cinsinden yurtdışına çıkarıldığını, dolayısıyla, eğer yatırım ülkeye döviz kazandırmamışsa, bu döviz çıkışının ciddi olumsuz etkileri olabileceği savunulmaktadır. Bunun özellikle ödemeler dengesi riskinin yanı sıra, yerli yatırımcı ve işletmelerin yabancı yatırımcının rekabet gücüne dayanamaması nedeniyle yatırım ya da faaliyette bulunamaması riskinin oluşabileceği iddia edilmektedir.

Çok uluslu şirketlerin rekabeti önleyici girişimlerde bulunmaları, vergiden kaçınma ve suistimal nitelikli transfer fiyatlandırması yönündeki davranışları bu kapsamda önemli itirazlardandır. Bunların dışında, bu şirketlerin çoğu zaman kendi ülkelerinde sağlık ve çevre sorunları oluşturdukları için yapamadıkları bazı faaliyetleri geliştirmekte olan ülkelere transfer ederek o ülkelerin yaşam ortamını kötüleştirdikleri, yönünde benzer endişeler de ileri sürülmektedir.

Çok uluslu şirketlerin yatırımlarını talebeden ülkelere teşvik edilmektedir. Bu teşvikler, ya belirli bir yatırımın getiri oranını yükseltmek ya da bu yatırımın maliyet ya da risklerini azaltmak için özellikle tasarlanmış tedbirler içerir. Teşvikler getirilirken ülkeye yabancı doğrudan yatırım çekmek, ülkedeki yabancıların yerel tedarik, araştırma ve geliştirme veya ihracat gibi istenen yönde davranılmasını sağlamak amaçlanır. Bu amaçlarla uygulanan teşviklerin en yaygın olanı yabancı yatırımcının vergi yükünün azaltılmasıdır. Bu amaçla çeşitli türlerde teşvikler uygulanmaktadır.

3. KONTROL EDİLEN YABANCI KURUM KAZANCI MÜESSESSESİ

Çok uluslu şirketler yanında tam mükellef kurumların yurt içindeki gelir ve karlarını kontrol etmede kullanılan diğer bir uygulama kontrol edilen kurum kazancı müessesesidir. Bazı ülkeler, diğer ülkeler aleyhine fon ve yatırımları çekmek için vergi ertelemesi imkânı tanıyarak, zararlı vergi rekabetine yol açan uygulamalara yer vermektedirler. Vergi sistemimizde vergi kayıp ve kaçığına yol açan ve vergiden kaçınmada kullanılabilen, bu yerlerdeki iştiraklere ilişkin işlemlerin düzenlenmesi amacıyla kontrol edilen yabancı kurum uygulaması vergi mevzuatımız kapsamına alınmış bulunmaktadır. 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Yasasında vergi cennetleriyle mücadeleyle yönelen düzenlemeler eski yasada yer almıyordu.

Kontrol edilen yabancı kurum kazancı uygulaması, başta OECD tarafından yapılmış olan çalışmalardan yararlanılarak getirilmiştir. Avrupa Birliğine uyum çalışmaları yönünden de bu yasada yer alan hükümleri getirmek durumundaydık; çünkü Avrupa Birliği serbest rekabet düzeni temeli üzerine kurulmuştur. Bu düzenleme; vergi cenneti ülkelerde kurulmuş olan "tabela firmaları" hedef alır. Zararlı vergi rekabetine yol açan vergi cennetlerinin etkilerini bertaraf etmek ulusal yararlarımıza da uygun düşmektedir⁶.

⁶ Çağan Nami: Kurumlar Vergisi Yasası'nın Vergi Cennetlerine Yaklaşımı

Bu düzenleme; vergi cenneti ülkelerde kurulmuş olan "tabela firmaları" hedef alır. Kurumlar Vergi Yasası'nın 7 nci maddesi birinci fıkrasında; tam yükümlü gerçek kişi ve kurumların doğrudan ve dolaylı olarak ayrı ayrı ya da birlikte sermayesinin, kâr payının veya oy kullanma hakkının en az % 50'sine sahip olmak suretiyle kontrol ettikleri yurt dışı iştiraklerinin kurum kazançları dağıtılsın veya dağıtılmasın belli koşulların gerçekleşmesi durumunda "kontrol edilen yabancı kurum kazancı" olarak Türkiye'de kurumlar vergisine tâbi olacağını hükme bağlamıştır. Bu şartlar;

Başlıca iştirakin toplam gayrisafi hâsılâtının %25 veya fazlasının faiz, kâr payı, kira, lisans ücreti, menkul kıymet satış geliri gibi pasif nitelikli gelirlere oluşması;

Yurt dışındaki iştirakin ticari bilanço kârı üzerinden %10'dan az oranda gelir ve kurumlar vergisi benzeri vergi yükü taşıması;

Yurt dışındaki iştirakin ilgili yıldaki toplam gayrisafi hâsılâtın 100.000 TL karşılığı yabancı parayı geçmesi olarak sayılmıştır. Maddenin beşinci fıkrasına göre; Türkiye'de vergilendirilmiş kazancın yurt dışındaki kurum tarafından sonradan dağıtılması durumunda, elde edilen kâr paylarının vergilendirilmemiş kısmı kurumlar vergisine tâbi tutulur.

Bu uygulamada ticari, zirai veya serbest meslek kazancı, belli bir sermayenin yanı sıra, belli bir emek ve organizasyon ihtiyacı da gerektirdiği için aktif nitelikteki gelir olarak değerlendirilmekte ve bu tip iştirakler kontrol edilen yabancı kurum kapsamı dışında bırakılmaktadır⁷.

Örneğin, kurumun toplam 100 olan yurt dışı iştirak hâsılâtının bileşimi aşağıdaki gibi olsun:

- Ticarî hâsılât 30
- Kâr payı 10
- Faiz 50
- Menkul kıymet satış geliri 10

Bu durumda pasif nitelikli kâr payı, faiz ve menkul kıymet satış gelirinin toplam gayrisafi hâsılâta oranı ($70/100=$) % 70 olduğu için yukarıda kontrol edilen yabancı kurum için belirtilen şart gerçekleşmiş olacaktır.

Yurt dışında kurulu iştiraklerin kurum kazançlarının % 10'dan az oranda gelir ve kurumlar vergisi benzeri gelir üzerinden alınan bir vergi yükü taşıması ifadesi ile nominal vergi oranı değil, efektif vergi yükü karşılaştırmaya esas alınacak; vergi yükü toplam gelir ve kurumlar vergisi benzeri verginin bu dönemde elde edilen toplam dağıtılabilir kurum kazancı ile tahakkuk eden gelir ve kurumlar vergisi toplamına oranlanması suretiyle tespit edilecektir.

Örneğin, kurumun ticari kazancı 90, vergiye tabi kazancın tespitinde gider olarak kabul edilmeyen tutar da 10 ise vergiye tabi kazanç 100 olacaktır. Bu kazancın yarısı vergiden istisna edilmişse ve ilgili ülkedeki vergi oranı da % 15 ise hesaplanacak kurumlar vergisi tutarı ($100/2 \times 0,15=$) 7,5 olacaktır. Bu verginin vergi öncesi kâra oranı da ($7,5/90=$) % 8,33 olacaktır. Bu durumda, her ne kadar ülke mevzuatına göre uygulanan nominal vergi oranı % 15 olsa da efektif vergi yükü % 8,33 olduğu için, iştirak edilen şirketin kontrol edilen yabancı kurum olarak değerlendirilmesi için, kazançları üzerinden maddede belirtilen "% 10'dan az oranda gelir ve kurumlar vergisi veya benzeri gelir üzerinden alınan vergi yükü" taşıması şartı gerçekleşmiş olacaktır⁸.

4. TRANSFER FİYATLANDIRMASI YOLUYLA ÖRTÜLÜ KAZANÇ DAĞITIMI

Transfer fiyatlama kavramı farklı ülkelerde ikamet eden bağlı şirketler arasındaki işlemlerin yerine getirildiği değeri ifade etmek için kullanılan bir terimdir ve bir işletmenin fiziki ve gayri maddi mallarını bağlı işletmelere transfer ederken veya hizmet sunarken uyguladığı fiyattır. Transfer fiyatlaması bu açıdan bakıldığında pozitif bir anlam içermektedir.

⁷ Gündoğdu Burhan: Türk Vergi Mevzuatında Vergi Cennetleri ile Mücadele, 2007, www.alomaliye.com

⁸ Gündoğdu Burhan: agm.

Ancak bağıli işletmeler arasındaki ticari ve mali işlemlerde kullanılan fiyatların, serbest piyasada aynı ve benzer şartlar altında, aynı veya benzer işlemlere taraf bağımsız kişiler arasında kararlaştırılabilecek fiyatlara göre önemli derecede farklılık göstermesi halinde "yapay transfer fiyatlandırması" söz konusu olur ve bu yönüyle negatif anlam kazanır. Bir örnekle ifade etmek gerekirse; merkezi Japonya'da bulunan çokuluslu bir şirketin Çin'deki bağıli şirketinde ürettiğı TV parçalarını, ABD'de kurulu bağıli şirketinde monte ederek satması durumunda malların Çin'den ABD'ye geçişinde kullanılan fiyatlar transfer fiyatları olacaktır. Ancak aynı şirketin ABD'deki vergi oranının daha yüksek olması sebebiyle transfer fiyatlarını suni olarak yüksek tutup Çin'de daha fazla ABD'de ise daha az kazanç beyan etmesi, böylece toplam vergi yükünü azaltması ise transfer fiyatlarını kötüye kullanması olacaktır⁹.

Aynı ülkede grup içi şirketler arasında gerçekleşen işlemler sadece o ülkenin vergi gelirlerini ilgilendiriyor olmasına rağmen, uluslararası karakterli yapılan mal ve hizmet transferlerinin fiyatlandırması birden fazla ülkenin milli gelirini ve vergi gelirini yakından ilgilendirmektedir. Fiyatlama yoluyla çok uluslu şirketlerin merkezi ile bağıli kuruluşlarına vergisiz kar kaydırma operasyonlarını ifade eden yapay transfer fiyatlandırması hukukun önlemeye çalıştığı bir olgudur. Bu mücadele çalışmaları hem uluslararası hem de ülkelerin iç hukuk düzenlemelerini gerektirmektedir.

Transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımını müessesesi, uluslararası gelişmeler özellikle Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'nin düzenlemeleri dikkate alınarak düzenlenmiştir¹⁰.

Transfer fiyatlandırması uygulaması 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile 01.01.2007 tarihinden itibaren yürürlüğe girerek uygulamaya başlanmıştır. KVK'nun transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımını başlıklı 13. maddesinde yer alan düzenlemeler şöyledir.

Maddenin birinci fıkrasında, "kurumlar, ilişkili kişilerle emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit ettikleri bedel veya fiyat üzerinden mal veya hizmet alım veya satımı işlemlerinde bulunursa, kazanç tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılmış sayılır." denilmiştir.

Maddenin üçüncü fıkrasında ilişkili kişi kavramı; "kurumların kendi ortakları, ortakların ilgili bulunduğu gerçek kişi veya kurum ile idaresi, denetimi veya sermayesi bakımından doğrudan veya dolaylı olarak bağıli bulunduğu ya da nüfuzu altında bulundurduğu gerçek kişi veya kurumları ifade eder, ortakların eşleri, ortakların veya eşlerinin üstsoy ve altsoy ile üçüncü derece dâhil yansoy hısımları ve kayın hısımları da ilişkili kişi sayılır" biçiminde tanımlanmıştır.

Maddenin ikinci fıkrasında "mal veya hizmet alım veya satımı" ifadesi; alım, satım, imalat, inşaat işlemleri, kiralama, kiraya verme işlemleri, ödünç para alınması, verilmesi, ikramiye, ücret ve benzeri ödemeleri gerektiren işlemlerinin de her halükarda mal veya hizmet alım veya satımı olarak değerlendirileceğı, şeklinde belirtilmiştir.

Maddenin dördüncü fıkrasında "emsallere uygunluk ilkesi"nin tanımı yapılmıştır. OECD'nin "Uluslararası Şirketler ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlandırması Rehberi" esas alınarak¹¹ yapılan bu tanım, "emsallere uygunluk ilkesi, ilişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım veya satımında uygulanan fiyat ya da bedelin, aralarında böyle bir ilişkinin bulunmaması durumunda oluşacak fiyat ya da bedele uygun olmasını ifade eder" şeklindedir. Burada, emsallere uygun fiyat ya da bedel, aralarında ilişkili kişi tanımı

⁹ BİYAN Özgür: Tüm Yönleriyle Transfer Fiyatlandırması, <http://www.vergidanismani.com/icerikg.asp?id=527>

¹⁰ Gündoğdu Burhan: agm.

¹¹ Gündoğdu Burhan: agm.

kapsamında söz konusu bu fiyat ya da bedeli etkileyecek herhangi bir bağ, ilişki olmayan kişilerin, tamamen işlemin gerçekleştiği andaki koşullar altında oluşturduğu, piyasa ya da pazar fiyatı olarak da adlandırılan tutarı ifade etmektedir.

Emsallere uygun fiyat ya da bedelin tespitinde mükelleflerin uygulayabileceği üç ayrı yöntem öngörülmüştür. Emsallere uygun fiyat ya da bedele ulaşmak için belirlenen yöntemler, karşılaştırılabilir fiyat yöntemi, maliyet artı yöntemi ve yeniden satış fiyatı yöntemidir. Bu yöntemler, OECD'nin "Uluslararası Şirketler ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlandırması Rehberi"nde "geleneksel işlem yöntemleri" olarak öncelikle önerilen temel yöntemlerdir¹². Mükellefler, ilişkili kişilerle yaptıkları işlemlerde bu yöntemlerden işlemin niteliğine en uygun olanını seçerek, söz konusu yöntem doğrultusunda fiyat ya da bedeli belirleyeceklerdir. Bu yöntemlerden hiç birisi yukarıda açıklanan emsallere uygunluk ilkesi çerçevesinde fiyat ya da bedel tespitine imkân vermiyorsa, mükellefler kendi belirleyecekleri bir yöntem ile anılan fiyat ya da bedeli belirleyebileceklerdir.

Karşılaştırılabilir fiyat yöntemi, bir mükellefin uygulayacağı emsallere uygun satış fiyatının, karşılaştırılabilir mal veya hizmet alım veya satımında bulunan ve aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek ya da tüzel kişilerin birbirleriyle yaptıkları işlemlerde uygulayacağı piyasa fiyatı ile karşılaştırılarak tespit edilmesini ifade etmektedir. Bu yöntemin uygulanabilmesi için ilişkili kişilerle yapılan işlemin, birbiriyle ilişkili olmayan kişilerin yaptıkları işlem ile karşılaştırılabilir nitelikte olması gerekmektedir. Doğrudan karşılaştırma yapılmasına imkân veren bu yöntem, karşılaştırılabilir kontrol dışı işlemler için uygulamada en sık kullanılan yöntemdir.

Maliyet artı yöntemi, emsallere uygun fiyatın, ilgili mal ya da hizmet maliyet bedelinin uygun bir brüt kâr oranı kadar artırılması suretiyle hesaplanmasını ifade etmektedir. Buradaki uygun brüt kâr oranı, söz konusu mal veya hizmet alım veya satım anında ilişkisiz kişilere satılması halinde uygulanacak fiyatı yansıtan kâr oranını ifade etmektedir. Bu yöntem özellikle hammadde ve yarı mamuller ile imal edilen mallara ilişkin işlemlerde uygulama alanı bulmaktadır.

Yeniden satış fiyatı yöntemi, emsallere uygun fiyatın, işlem konusu mal veya hizmetlerin aralarında herhangi bir bağlantı bulunmayan gerçek veya tüzel kişilere yeniden satılması halinde uygulanacak fiyattan uygun bir brüt satış kârı düşülerek hesaplanmasını ifade etmektedir. Bu yöntemde emsallere uygun fiyat ya da bedele ulaşmak için temel alınan unsur, aralarında herhangi bir bağlantı bulunmayan gerçek veya tüzel kişilere yapılması muhtemel satış ve bu satışta uygulanacak fiyat ya da bedeldir. Bu kâr tutarı düşüldükten sonra da mal ya da hizmetin ilişkili kişilere satılmasında uygulanabilecek emsallere uygun fiyata ulaşılabılır.

Emsallere uygun fiyata ulaşmada bu yöntemlerin hiç birisi uygulanamıyorsa, mükellef kendi belirleyebileceği ve daha doğru sonuç verdiği inandığı bir yöntemi de transfer fiyatlandırmasına konu işlemlere uygulayabilir. Emsallere uygun fiyat ya da bedele ulaşmak için öncelikle mükellefin ilişkisiz kişilerle yaptığı işlemlerde kullandığı fiyat ya da bedel esas alınacaktır. Bu şekilde kullanılan fiyat ya da bedellerin bulunmaması halinde doğrudan benzeri nitelikteki mükellef ya da kurumların işlemleri esas alınacaktır. Amaç, en doğru ve güvenilir şekilde emsallere uygun fiyat ya da bedeli tespit etmektir. Emsallere uygunluk ilkesi doğrultusunda tespit edilen fiyat veya bedellere ilişkin hesaplamalara ait kayıt, cetvel ve belgelerin ispat edici kâğıtlar olarak saklamak zorunludur.

Maddenin beşinci fıkrasında mükellefin ilişkili taraflarla yaptığı işlemlere ilişkin olarak belirleyeceği yöntem konusunda Maliye Bakanlığı'na başvurarak anlaşma yapması gerekmektedir. Uygulayacağı yöntem konusunda tereddüdü bulunan kurumlar, Maliye

¹² Gündoğdu Burhan: agm.

Bakanlığı'na başvurarak belli bir dönem için yöntem tespiti isteğinde bulunabilecektir. Yöntem üzerinde anlaşma sağlanması halinde, üç yılı aşmamak üzere belirlenen süre ve şartlar altında kesinlik kazanacak ve eleştiri konusu yapılmayacaktır.

Maddenin altıncı fıkrasında "tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılan kazanç, gelir ve kurumlar vergisi kanunlarının uygulamasında, bu maddedeki şartların gerçekleştiği hesap döneminin son günü itibarıyla dağıtılmış kâr payı veya dar mükellefler için ana merkeze aktarılan tutar sayılacaktır" hükmü yer almaktadır. Bu hükmün getirilmesindeki temel amaç, transfer fiyatlandırması nedeniyle örtülü kazanç dağıtımını yapan mükellef nezdinde bir eleştiri getirildiği zaman, örtülü kazanç dağıtılan mükellef nezdinde de bir düzeltmenin yapılmasını sağlamaktır. Örtülü olarak dağıtılan kazancın kâr payı sayılması ile mükellefler bu kâr payına ilişkin olarak istisna hükümlerinden yararlanacağından, "karşı taraf düzeltmesi" bu şekilde, işleme taraf olanlar arasında gerçekleşmiş olacaktır. Böylece, aynı işlem üzerinden mükerrer vergilemenin önüne de geçilmektedir. Bu şekilde dağıtılmış kâr payının net kâr payı tutarı olarak kabul edilmesi ve brüte tamamlanması sonucu bulunan tutar üzerinden ortakların hukuki niteliğine göre belirlenen oranlarda vergi kesintisi yapılacaktır.

Yedinci fıkra ile hazine zararı kavramı "tam mükellef kurumlar ile yabancı kurumların Türkiye'deki işyeri veya daimi temsilcilerinin aralarında ilişkili kişi kapsamında gerçekleştirdikleri yurt içindeki işlemler nedeniyle kazancın örtülü olarak dağıtıldığının kabulü Hazine zararının doğması şartına bağlıdır. Hazine zararından kasıt, emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit edilen fiyat ve bedeller nedeniyle kurum ve ilişkili kişiler adına tahakkuk ettirilmesi gereken her türlü vergi toplamının eksik veya geç tahakkuk ettirilmesidir" olarak hüküm altına alınmıştır.

5. TFRS 8 FAALİYET BÖLÜMLERİ STANDARDI

Çok uluslu şirketler birden fazla ülkede ve alanda faaliyet göstermektedirler. Dolayısı ile birçok değişik coğrafi bölge ve ürün çeşitliliği ortaya çıkmakta ve karlılığın, riskin ve gelirin veya pazar payının artmasına yol açmaktadır. Bu durumda hem şirketlerin yöneticileri için hem de finansal bilgi kullanıcıları için alınacak kararların isabetli ve ilgililere faydalı olması gerekmektedir. Finansal bilgi kullanıcıları; yöneticiler, yatırımcılar, ilişkili ülke vergi idareleri ve kamuoylarıdır. Bu sayılanların her birinin şirketlerin finansal bilgileriyle ilgilenmeleri birbirinden çok farklı ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Şirketlerin açıklayacağı bilgilerin finansal bilgi kullanıcılarının tüm ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olması istenmektedir. Çok uluslu şirketlerin ihtiyaçlarını karşılama amacıyla oluşturulmakta olan uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarına bölgesel gelir ve karların açıklanması da eklenmeye çalışılmaktadır.

5.1. TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı

Özellikle çok uluslu şirketlerin raporlamalarında önem taşıyan Türkiye Finansal Raporlama Standardı 8- Faaliyet Bölümleri standardının yapısı bu bölümde incelenecektir. Standart bundan sonra kısaca TFRS 8 olarak isimlendirilecektir.

Birinci paragrafta standardın amacı; "finansal bilgi kullanıcılarına, bir işletmenin gerçekleştirdiği faaliyetler ile faaliyette bulunduğu ekonomik ortamın niteliğini ve finansal etkilerini değerlendirmelerine yardımcı olacak her türlü bilgiyi açıklamaktır" olarak belirtilmektedir.

Standardın ikinci paragrafında uygulama alanı; borçlanma araçları veya özkaynağa dayalı finansal araçları borsa veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda (yurtiçi veya yurtdışı borsa veya yerel ve bölgesel piyasaların da dâhil olduğu tezgâh üstü piyasada) işlem gören veya finansal araçlarını halka arz etmek üzere, ilgili düzenleyici kurum kaydına alınan ya da kayda alınma süreci kapsamında

Finansal tablolarını düzenleyen, bir işletmenin ayrı veya bireysel finansal tablolarına, konsolide finansal tablolarını düzenleyen bir grubun ana ortaklığı ile konsolide edilmiş finansal tablolarına uygulanır.

Standardın üçüncü paragraflarında TFRS hükümlerini uygulama zorunluluğu olmayan bir işletme, bölüm bilgilerini açıklamayı tercih etmesi halinde söz konusu bilgileri bölüm bilgisi olarak açıklayamayacağı, standardın dördüncü paragraflarında bir finansal tablonun, bir ana ortaklığın TFRS kapsamında olan konsolide finansal tabloları ile ana ortaklığın bireysel finansal tablolarını da içermesi durumunda; bölümlere ilişkin bilgi sadece konsolide finansal tablolardan elde edileceği belirtilmektedir.

Standardın beşinci paragraflarında faaliyet bölümleri bir işletmenin;

Hâsılat elde edebildiği ve harcama yapabildiği (aynı işletmenin diğer kısımları ile yapılan işlemlere ilişkin hâsılat ve giderler de dâhil olmak üzere) işletme faaliyetlerinde bulunan,

Faaliyet sonuçlarının, bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin kararların alınması ve bölümün performansının değerlendirilmesi amacıyla işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili yöneticisi tarafından düzenli olarak gözden geçirildiği,

Hakkında ayrı finansal bilgilerin mevcut olduğu,

Kısımları olarak sayılmaktadır.

Standardın yedinci paragrafında “İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii” terimi;” belirli bir unvanı olan bir yönetici yerine, bir işlev belirtilmektedir. Bu işlev, bir işletmenin işletme bölümlerine kaynak tahsisi ve bu bölümlerin performansının değerlendirilmesidir” olarak açıklanmaktadır.

Standardın sekiz ile onuncu paragraflarında faaliyet bölümleri ile ilgili açıklamalara yer verilmektedir;

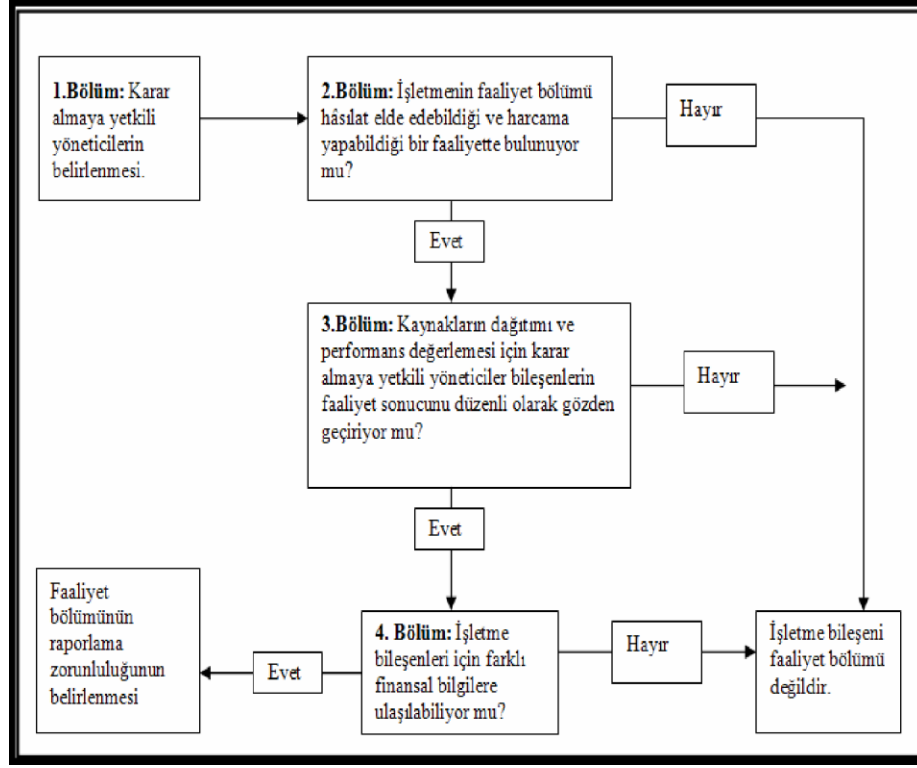
İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili merciinin, birden fazla bölüme ilişkin bilgi setini kullanması durumunda; her bir kısmın faaliyetlerinin niteliği, bunlar için sorumlu yöneticilerin varlığı ve yönetim kuruluna sunulan bilgi gibi faktörleri içeren diğer faktörler işletmenin faaliyet bölümlerini oluşturan tek bir bileşenler grubunu tanımlayabilir.

‘Bölüm yöneticisi’ terimi ile belirli bir unvanı olan bir yönetici yerine, bir işlev belirtilmektedir. İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii bazı faaliyet bölümleri için aynı zamanda bölüm yöneticisi de olabilir. Tek bir yönetici, birden fazla faaliyet bölümünün bölüm yöneticisi olabilir

Faaliyet bölümlerinde yer alan özellikler, yöneticilerin sorumlu tutulduğu iki veya daha fazla çakışan kısım grubu için geçerli olabilir. Bu yapıya bazen kuruluşun matris şekli de denilmektedir. Örneğin, bazı işletmelerde, bazı yöneticiler dünya çapında farklı ürün ve hizmetlerden sorumlu olurken, diğer yöneticiler belirli coğrafi bölgelerden sorumlu olur. İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii, her iki kısım grubunun faaliyet sonuçlarını düzenli olarak gözden geçirir. Ayrıca, söz konusu iki kısım grubu için de finansal bilgi mevcuttur. Bu durumda işletme, hangi bileşenler grubunun faaliyet bölümlerini oluşturduğunu, temel ilkeye göre belirler.

Faaliyet bölümünün tanımlanması aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi dört bölümde ele alınmaktadır¹³.

¹³ Ünal Orhan: Bölümsel Raporlama ve Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (ufrs) 8 Faaliyet Bölümleri Standardının Finansal Raporlamaya Etkileri, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 3 Sayı 2,2010.

Bölüm: Karar almaya yetkili yöneticilerin belirlenmesi.

Karar almaya yetkili yönetici terimi bir unvandan ziyade bir fonksiyonu ifade etmektedir. Burada karar almaya yetkili yöneticinin işlevi, bir işletmenin işletme bölümlerine kaynak tahsisi ve bu bölümlerin performansının değerlendirilmesidir.

2. Bölüm: İşletmenin faaliyet bölümü hâsılat elde edebildiği ve harcama yapabildiği bir faaliyette bulunuyor mu? Bu testi uygularken dikkat etmemiz gereken şey bir faaliyet bölümünün gelirinin ve giderinin olmasıdır. Ancak bir faaliyet bölümü, henüz hâsılat elde edemediği işletme faaliyetlerinde bulunabilir. Bir işletmenin her kısmının, bir faaliyet bölümü veya bir faaliyet bölümünün parçası olması zorunlu değildir.

3. Bölüm: Kaynakların dağıtımı ve performans değerlemesi için karar almaya yetkili yöneticiler bileşenlerin faaliyet sonucunu düzenli olarak gözden geçiriyor mu? İşletmenin bir bileşeni, karar almaya yetkili yönetici tarafından düzenli olarak kontrol ediliyorsa büyük olasılıkla faaliyet bölümü olarak adlandırılır. İşletme bölümlerinin belirlenmesinde diğer faktörlerinde faaliyet bölümleri olarak ele alınabileceği öngörülmektedir. Karar almaya yetkili yönetici bir geliri ürün temelinde başka bir geliri ise coğrafi temele dayandırarak kontrol edebilir. Bu durumdaki faaliyet bölümlerinin belirlenmesinde, karar almaya yetkili yöneticiye direkt olarak rapor veren alt yöneticilerin karar vermesini öngörmektedir.

4. Bölüm: İşletme bileşenleri için farklı finansal bilgilere ulaşılabilir mi? Buradaki finansal bilgilerden kastedilen şey; karar almaya yetkili yöneticinin performans değerlemesi ve kaynakların dağıtımında kullandığı bilgilerdir. Bir bileşenin faaliyet bölümü olabilmesi için faaliyet sonuçlarıyla ilgili bilgilerin ayrıntılı bir biçimde karar almaya yetkili yöneticiye sunulması gerekmektedir. Böylece karar almaya yetkili yönetici performans değerlemesi ve kaynakların dağıtımı ile ilgili karar verebilir.

Standardın 11. Paragrafında raporlanabilir bölümler belirtilmektedir. İşletme, her bir faaliyet bölümüne ilişkin aşağıdaki bilgileri ayrı olarak raporlar:

Standardın 5-10 uncu Paragraflarında belirlenmiş faaliyet bölümleri veya Faaliyet bölümleri benzer ekonomik özelliklere sahip olma niteliğinin;

Ürün ve hizmetler,

Üretim süreçleri,

Ürün ve hizmetleri için müşteri türü veya sınıf,

Ürünlerini dağıtmak veya hizmetlerini sunmak üzere kullandıkları yöntemler,

Uygulanabilir olması durumunda bankacılık, sigorta veya kamu hizmetleri gibi düzenleyici çevre olmak üzere bu bölümlerin iki veya daha fazlasının bir araya getirilmesinden elde edilen sonuçları,

İşletmenin;

İşletme dışı müşterilere yapılan satışlar ve bölümler arası satışlar veya transferler de dâhil olmak üzere, raporlanan hâsılatının, işletme içi ve dışı tüm faaliyet bölümlerinin toplam hâsılatının yüzde 10'unu veya daha fazlasını oluşturması,

Raporlanan kârının veya zararının mutlak tutarının,

Zarar bildirmemiş olan tüm faaliyet bölümlerinin birleştirilerek raporlanmış kârının,

Zarar bildirmiş olan tüm faaliyet bölümlerinin birleştirilerek raporlanmış zararının, mutlak rakamlarla, yüzde 10'u veya daha fazlası olması,

Sayısal alt sınırlarından herhangi birini karşılayan faaliyet bölümüne ilişkin bilgiyi ayrı raporlar:

Bir faaliyet bölümüne ilişkin ayrı bilgilerin raporlanmasını gerektiren diğer durumlar şöyle belirtilmiştir;

Faaliyet bölümlerinin benzer ekonomik özellikler taşıması ve birleştirme kriterlerinin çoğunluğunu paylaşmaları durumu ile sınırlı olmak üzere, işletme, sayısal alt sınırları karşılamayan faaliyet bölüm bilgileri ile sayısal alt sınırları karşılamayan diğer faaliyet bölüm bilgilerini, bir raporlanabilir bölüm oluşturmak üzere birleştirebilir.

Faaliyet bölümleri tarafından raporlanan toplam dış hâsılatın işletmenin hâsılatının yüzde 75'inden düşük olması durumunda, işletme hâsılatının en az yüzde 75'i raporlanabilir bölümlere dâhil oluncaya kadar, ek faaliyet bölümleri, sayısal alt sınır kriterlerini karşılamasalar dahi, raporlanabilir bölüm olarak tanımlanır.

Raporlanabilir olmayan diğer işletme faaliyetlerine ve faaliyet bölümlerine ilişkin bilgiler bir araya getirilir ve diğer mutabakat kalemlerinden ayrı olarak 'diğer tüm bölümler' kategorisi altında açıklanır. 'Diğer tüm bölümler' kategorisine dâhil olan hâsılat kaynakları açıklanır.

Yönetim, hemen bir önceki dönemde raporlanabilir bölüm olarak belirlenmiş bir faaliyet bölümünün öneminin devam ettiğine karar verirse, ilgili bölüme ilişkin bilgiler, raporlanabilirlik ile ilgili kriteri artık karşılamasa dahi, cari dönemde ayrı olarak raporlanır.

Bir faaliyet bölümünün sayısal alt sınır uyarınca cari dönemde raporlanabilir bölüm olarak tanımlanması durumunda, bu bölüm önceki dönemde raporlanabilirlik kriterlerini karşılamamış olsa dahi, karşılaştırma amacıyla daha önceki dönem için sunulan bölüm verileri, gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece, yeni raporlanabilir bölüm ayrı bir bölüm olarak yansıtılacak şekilde yeniden ifade edilir.

İşletmenin ayrı olarak açıklama yaptığı raporlanabilir bölüm sayısında, bu sayının üstüne çıkıldığında bölüm bilgisinin aşırı ayrıntılı hale geldiği durumlarda bir uygulama sınırı konulabilir. Kesin bir sınır belirlenmemiş olmasına rağmen, raporlanabilir olan bölümlerin sayısı 10 un üzerine çıktıkça, işletme, uygulama sınırına ulaşıp ulaşılmadığını değerlendirmelidir.

Standardın açıklama başlıklı bölümünde 20 nolu paragrafta “işletmenin gerçekleştirdiği faaliyetler ile faaliyette bulunduğu ekonomik ortamın niteliğini ve finansal etkilerini değerlendirmelerini mümkün kılan bilgileri açıklar” ifadesi yer almaktadır.

Standardın “Kâr veya zarara, varlıklara ve borçlara ilişkin bilgi” başlıklı bölümünde açıklanacak kar veya zarar ile ilgili şu bilgi yer almaktadır:

23 nolu paragrafta açıklanacak gelir ve giderler;

Her bir raporlanabilir bölüme ilişkin kâr veya zarar tutarı açıklanır.

İşletme dışı müşterilerden elde edilen hâsılatlar;

Aynı işletmenin diğer faaliyet bölümleri ile işlemlerinden elde edilen hâsılatlar;

Faiz geliri;

Faiz gideri;

Amortisman ve itfa payları;

TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu (2008 yılında yayımlanan)’nun 97 nci Paragrafı uyarınca açıklanan önemli gelir ve gider kalemleri;

İşletmenin; özkaynak yöntemi ile muhasebeleştirilen iştiraklerin ve iş ortaklıklarının kâr veya zararında bulunan payı;

Vergi gideri veya geliri

Amortisman ve itfa payları dışında önemli nakit dışı kalemler.

Olarak sayıldıktan sonra, faiz gelirlerine ilişkin uyulacak kurallar şöyle açıklanmıştır;

Bölüm hâsılatının önemli bir kısmı faizden elde edilmediği,

İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii, bölümün performansını değerlendirmek ve bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin karar almak üzere net faiz gelirini esas almadığı sürece,

İşletme, her bir raporlanabilir bölüm için faiz gelirini faiz giderlerinden ayrı raporlar.

Bu durumda işletme, bölümün faiz gelirlerini faiz giderlerinden çıkartarak net olarak raporlayabilir ve bu şekilde raporladığını açıklar.

Standardın ölçme başlıklı bölümünde açıklanacak kalemlerin değerlemesi açıklanmaktadır. Bunlardan gelir ve giderlerle ilgili olanlar şöyle belirlenmiştir;

25 nolu paragrafta “işletmenin finansal tablolarının hazırlanmasında yapılan düzeltme ve elemeler; hâsılatların, giderlerin, kazançların veya zararların dağıtımını, işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından bölümün kar veya zarar tutarına dâhil edilmeleri durumunda, bölüm kar veya zararının belirlenmesine dâhil edilir. Eğer tutarlar raporlanan bölüm kâr veya zararına, varlıklarına veya borçlarına dağıtılıyor ise, bu tutarlar, mantık esasına göre dağıtılır.”

26 Nolu paragrafta “İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii bölüm performansını değerlendirirken ve kaynakların nasıl tahsis edileceğine karar verirken, faaliyet bölümünün kâr veya zararının, bölüm varlıklarının veya borçlarının

sadece tek bir ölçümünü kullanıyorsa; bölüm kâr veya zararı, varlıkları ve borçları bu ölçüme göre raporlanır.”

27 Nolu paragrafta “İşletme, her bir raporlanabilir bölüm için, bölüm kâr veya zararının, bölüm varlıklarının ve borçlarının ölçümlerinin açıklamasını sağlamalıdır. İşletme aşağıdakileri, asgari ölçüde, açıklar:

Raporlanabilir bölümlerin kâr veya zararlarının ölçümü ile işletmenin vergi gideri veya gelirinden ve durdurulan faaliyetlerinden önceki kâr veya zararlarının ölçümü arasındaki herhangi bir farklılığının niteliği. Bu farklılıklar, muhasebe politikaları ve raporlanan bölümün bilgilerinin anlaşılması için gerekli olan, merkezi olarak gerçekleştirilen masrafların tahsisine ilişkin politikaları içerebilir.

Raporlanan bölümün kâr veya zararının tespitinde kullanılan ölçüm yöntemlerinde geçmiş dönemlere göre gerçekleşen herhangi bir değişikliğin niteliği ve bu değişikliklerin bölüm kâr veya zararının ölçümü üzerindeki etkisi.

Raporlanabilir bölümlere yapılan asimetrik tahsislerin niteliği ve etkisi.”

Standardın mutabakatlar başlıklı bölümünde gelir ve giderlerle ilgili şu bilgiler yer almaktadır;

28. paragrafta “İşletme aşağıdakilerin tümüne ilişkin mutabakatları sağlar:

Raporlanabilir bölümlerin hâsılâtının toplamının işletme hâsılâtı ile mutabakatı.

Raporlanabilir bölümlerin kar veya zarar tutarlarının toplamının, vergi giderinden (vergi gelirinden) ve durdurulan faaliyetlerden önce işletme kar veya zararı ile mutabakatı. Ancak, işletme, raporlanabilir bölümlere vergi gideri (vergi geliri) gibi kalemleri tahsis ederse, işletme, bölümlerin kâr veya zararlarının toplamı ile işletmenin bu kalemlerden sonraki kâr veya zararının mutabakatını yapabilir.

Tüm önemli mutabakat kalemleri ayrı olarak belirtilir ve açıklanır. Örneğin, farklı muhasebe politikalarından kaynaklanan, raporlanabilir bölümün kâr veya zararının işletmenin kâr veya zararıyla mutabakatı için ihtiyaç duyulan her bir önemli düzeltme tutarı ayrı belirtilmeli ve açıklanmalıdır.

Standardın Tüm işletmeleri kapsayan açıklamalar bölümünde çok uluslu şirketler ile ilgili düzenlemelere yer verilmektedir.

31 nolu paragrafta; ürün ve hizmetlere ilişkin bilgi, coğrafi bölgelere ilişkin bilgi ve büyük Müşterileri ilişkin bilgi başlıklı düzenlemelerin “tek bir raporlanabilir bölümü olan işletmeler de dâhil olmak üzere, bu TFRS hükümlerine tabi tüm işletmeler için geçerlidir.” Olduğu belirtilmektedir.

32 nolu paragrafta “ürün ve hizmetlere ilişkin bilgi” ile ilgili olarak “gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece ki böyle olması halinde bu durum açıklanır, işletme, her bir ürün ve hizmet veya her bir benzer ürün ve hizmetler grubu için dış müşterilerden elde edilen hâsılâtı raporlar. Raporlanan hâsılât tutarları, işletmenin finansal tablolarını hazırlamak üzere kullanılan finansal bilgilere dayanır.” İfadesine yer verilmiştir.

33. paragrafta “coğrafi bölgelere ilişkin bilgi” başlığı ile şu düzenleme bulunmaktadır:

“Gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece, işletme aşağıdaki coğrafi bilgileri raporlar:

İşletmenin genel merkezinin bulunduğu ülke ile ilişkilendirilen ve işletme hâsılâtının elde edildiği tüm yabancı ülkelerle toplu olarak ilişkilendirilen, dış müşterilerden elde edilen hâsılâtlar. Eğer tek bir yabancı ülkeyle ilişkilendirilen dış

müşterilerden elde edilen hâsılatlar önemli ise, bu hâsılatlar ayrı olarak açıklanır. İşletme, dış müşterilerden elde edilen hâsılatları ayrı ülkelerle ilişkilendirme esasını açıklar.

Finansal araçlar, ertelenmiş vergi varlıkları, işten ayrılma sonrası çalışanlara sağlanan fayda varlıkları ve işletmenin genel merkezinin bulunduğu ülkede yer alan ve işletmenin varlıkları elinde tuttuğu tüm yabancı ülkelerde toplamda yer alan sigorta sözleşmelerinden doğan haklar dışındaki duran varlıklar. Eğer tek bir yabancı ülkedeki varlıklar önemli ise, bu varlıklar ayrı olarak açıklanır.

Raporlanan tutarlar, işletmenin finansal tablolarının hazırlanması amacıyla kullanılan finansal bilgileri temel alır. Gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece bu durum açıklanır. İşletme, bu Paragrafın gerektirdiği bilgilere ek olarak, ülke gruplarıyla ilgili coğrafi bilgi alt toplamalarını sunabilir.”

34 nolu paragrafta “büyük müşterilere ilişkin bilgi” başlığı ile şu bilgi yer almaktadır:

“İşletme, büyük müşterilerine olan güveninin derecesine ilişkin bilgi sunar.

Eğer, tek bir işletme dışı müşteri ile yapılan işlemlerden elde edilen hâsılat, işletmenin hâsılatının yüzde 10’u veya daha fazlası katarsa, işletme, bu durumu, buna benzer her bir müşteriden elde edilen hâsılatın toplam tutarını ve hâsılatları raporlayan bölüm veya bölümlerin hangileri olduğunu açıklar.

İşletmenin büyük müşterinin kimliğini veya her bir bölümün söz konusu müşteriden elde ederek raporladığı hâsılat tutarını açıklamasına gerek yoktur.

Bu TFRS amaçları doğrultusunda, ortak kontrol altında raporlayan bir işletme olarak bilinen bir grup işletme tek bir müşteri olarak değerlendirilir ve bir idarenin (ulusal, devlet, il, bölgesel, yerel veya yabancı) kontrolü altında raporlayan bir işletme olarak bilinen söz konusu idare ve işletmeler, tek bir müşteri olarak değerlendirilir.”

5.2.Değerleme

Yukarıda uygulama esasları belirtilen TFRS 8 in çok uluslu şirketler ile ilgili olarak özellikle vurgulanabilecek hususlar şöyle sıralanabilir:

Standardın borçlanma araçları veya özkaynağa dayalı finansal araçları yurtiçi veya yurtdışı borsa veya yerel ve bölgesel piyasaların da dâhil olduğu tezgâh üstü piyasada işlem gören konsolide finansal tablolarını düzenleyen bir grubun ana ortaklığı ile konsolide edilmiş finansal tablolarına uygulanacağı belirtilerek çok uluslu şirketleri kapsadığı belirtilmektedir.

Ayrıca bir finansal tablonun, bir ana ortaklığın TFRS 8 kapsamında olan konsolide finansal tabloları ile ana ortaklığın bireysel finansal tablolarını da içermesi durumunda; bölümlere ilişkin bilgi sadece konsolide finansal tablolardan elde edileceği belirtilmektedir.

Çok uluslu bir şirketin standart kapsamına giren bölümleri;

Hâsılat elde edebildiği ve harcama yapabildiği işletme faaliyetlerinde bulunan,

Faaliyet sonuçlarının, işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili yöneticisi tarafından düzenli olarak gözden geçirildiği,

Hakkında ayrı finansal bilgilerin mevcut olduğu, kısımlarıdır.

Çok uluslu şirketlerin Her bir raporlanabilir bölüme ilişkin kâr veya zarar yanında; İşletme dışı müşterilerden elde edilen hâsılatlar;

Diğer faaliyet bölümleri ile işlemlerinden elde edilen hâsılatlar;
Faiz geliri;
Faiz gideri;
Amortisman ve itfa payları;
özkaynak yöntemi ile muhasebeleştirilen iştiraklerin ve iş ortaklıklarının kâr veya zararında bulunan payı;
Vergi gideri veya geliri
Amortisman ve itfa payları dışında önemli nakit dışı kalemleri de açıklamak zorundadır

6.SONUÇ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında, yabancı ülkedeki fiziki sermayeye sahip olan ve bunu işleten firmaya, Çokuluslu Şirket adı verilmektedir. Çok uluslu şirketler, küreselleşmenin hız kazandığı günümüzde daha etkin olmaya başlamıştır. Çokuluslu şirketlerin faaliyet stratejileri; kâr dürtüsü, büyüme dürtüsü, rekabet ve saldırganlık, ahlak anlayışı, hiyerarşi, nicellik, gayri insanilik, hareket kabiliyeti ve tabiat düşmanlığı olarak kabul edilmektedir.

Bir ülkede çok uluslu *şirket* yatırımlarının teşvik edilmesini savunan ve karşı çıkan görüşler bulunmaktadır. Teşvik edilmesini savunun görüşlere göre, çok uluslu şirket yatırımlarının verimlilik ve hizmetlerin kapsamı artırdığı ve taşma etkisi yaptığı ifade edilmektedir. Karşı olan görüşlere göre çok uluslu şirketlerin rekabeti önleyici girişimlerde bulunmaları, vergiden kaçınma ve suistimal nitelikli transfer fiyatlandırması yönündeki davranışları bulunduğu söylenmektedir.

Çok uluslu şirketlerin mali açıdan kontrol altına alınması başlığı altında incelenebilecek uygulamalardan kontrol edilen yabancı kurum kazancı, transfer fiyatlaması yoluyla kar dağıtımı ve TFRS 8 müesseseleri ile ilgili değerlendirmelerimiz şöyledir:

6.1. Kontrol edilen yabancı kurum kazancı

Kontrol edilen yabancı kurum kazancı uygulaması, Çok uluslu şirketler yanında tam mükellef kurumların yurt içindeki gelir ve karlarını kontrol amacı gütmektedir. Bu düzenleme; vergi cenneti ülkelerde kurulmuş olan "tabela firmaları" hedef almaktadır. Kurumlar Vergi Kanununun 7 nci maddesiyle düzenlenmiştir. Buna göre **ticari, zirai veya serbest meslek kazancı dışındaki;**

Tam yükümlü gerçek kişi ve kurumların

Doğrudan ve dolaylı olarak

Ayrı ya da birlikte

Sermayesinin, kâr payının veya oy kullanma hakkının en az % 50'sine sahip olmak suretiyle

Kontrol ettikleri yurt dışı iştiraklerinin kurum kazançları

Dağıtılsın veya dağıtılmasın "kontrol edilen yabancı kurum kazancı" sayılacaktır.

Bu uygulamanın amacı kanun gerekçesinde ticari ve sınaî mahiyette olmayan, yatırımlarını yurt dışında düşük vergi oranlı ülkelere yönlendiren mükellefler ile Türkiye'de yatırım yapan mükellefler arasındaki vergi eşitsizliğinin giderilmesi olarak belirtilmektedir. Çok uluslu şirketlerin iştirak yoluyla yapılan yatırımlardan elde edilen

gelirler, ülkemizde iştirakin kâr dağıtımını yapmasına bağlı olarak vergilendirilmektedir. Türkiye'de yerleşik kurumlardan elde ettikleri iştirak kazançları kurumlar vergisinden istisna edilmiş olmakla birlikte, yurt dışındaki kurumlardan elde edilen iştirak kazançları için bu bazı şartlara bağlıdır.

Ancak vergi cenneti olarak bilinen ülkelerde, genellikle kâr dağıtımını yapma zorunluluğu olmadığından vergi alınmamaktadır. Bu uygulama ile yerli yabancı kurumların Türkiye de elde ettikleri iştirak kazançlarını vergi cennetlerindeki hayali ortaklıklar adına kaçırmalarını önlemek için getirilmiştir. Uygulama kontrol edilen yurt dışı iştirakin elde etmiş olduğu kârdan bu kuruma iştirak eden tam mükellef kuruma hissesi oranında isabet eden kısmın matraha dâhil edilerek vergilendirilebilmesi şeklinde olmaktadır. Vergilendirilecek yurt dışı iştiraklerin hesap dönemi sonu itibarıyla gelir tablosunda yer alan vergi öncesi kurum kazancı vergilemede esas alınacaktır. Yurt dışındaki iştirakin ödemiş olduğu gelir üzerinden alınan vergiler Türkiye'de hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilerek yurt dışı iştirakin kazancı üzerinden çifte vergileme yapılması önlenmiş olacaktır.

Son dönem çok uluslu şirket gelirlerinin kontrolü amacıyla uygulanmaya başlanan kontrol edilen yabancı kurum kazancı müessesesinin uygulama sonuçlarına ilişkin vergi idaresince bilgilendirme yapılmadığından beklentilerin yerine gelip gelmediği anlaşılamamaktadır.

6.2. Transfer fiyatlaması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı

Transfer fiyatlama kavramı farklı ülkelerde ikamet eden bağlı şirketler arasındaki işlemlerin yerine getirildiği değeri ifade etmek için kullanılan bir terimdir ve bir işletmenin fiziki ve gayri maddi mallarını bağlı işletmelere transfer ederken veya hizmet sunarken uyguladığı fiyattır. Transfer fiyatlaması bu açıdan bakıldığında pozitif bir anlam içermektedir. Ancak bağlı işletmeler arasındaki ticari ve mali işlemlerde kullanılan fiyatların, serbest piyasada aynı ve benzer şartlar altında, aynı veya benzer işlemlere taraf bağımsız kişiler arasında karşılaştırılabilecek fiyatlara göre önemli derecede farklılık göstermesi halinde “yapay transfer fiyatlandırması” söz konusu olur ve bu yönüyle negatif anlam kazanır.

Aynı ülkede grup içi şirketler arasında gerçekleşen işlemler sadece o ülkenin vergi gelirlerini ilgilendiriyor olmasına rağmen, uluslararası karakterli yapılan mal ve hizmet transferlerinin fiyatlandırması birden fazla ülkenin milli gelirini ve vergi gelirini yakından ilgilendirmektedir. Fiyatlama yoluyla çok uluslu şirketlerin merkezi ile bağlı kuruluşlarına vergisiz kar kaydırma operasyonlarını ifade eden yapay transfer fiyatlandırması hukukun önlemeye çalıştığı bir olgudur. Bu mücadele çalışmaları hem uluslararası hem de ülkelerin iç hukuk düzenlemelerini gerektirmektedir. Transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımını müessesesi, uluslararası gelişmeler özellikle Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'nin düzenlemeleri dikkate alınarak 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 13 maddesi ile 01.01.2007 tarihinden itibaren uygulamaya başlanmıştır.

Buna göre kurumlar, ilişkili kişilerle emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit ettikleri bedel veya fiyat üzerinden mal veya hizmet alım veya satımı transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılmış sayılacaktır. Maddede ilgili kişi, mal ve hizmet alımı veya satımı ve emsallere uygunluk ilkesi kavramları açıklanmıştır.

İlişkili kişi kavramı; kurumların kendi ortakları, ortakların ilgili bulunduğu gerçek kişi veya kurum ile idaresi, denetimi veya sermayesi bakımından doğrudan veya dolaylı

olarak bağılı bulunduğu ya da nüfuzu altında bulundurduğu gerçek kişi veya kurumları ifade edeceği,

Mal veya hizmet alım veya satımı; alım, satım, imalat, inşaat işlemleri, kiralama, kiraya verme işlemleri, ödünç para alınması, verilmesi, ikramiye, ücret ve benzeri ödemeleri olduğu,

Emsallere uygunluk ilkesi, ilişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım veya satımında uygulanan fiyat ya da bedelin, aralarında böyle bir ilişkinin bulunmaması durumunda oluşacak fiyat ya da bedele uygun olmasını ifade ettiği,

şeklinde dir.

Emsallere uygun fiyat ya da bedelin tespitinde mükelleflerin uygulayabileceği üç ayrı yöntem öngörölmüştür. Emsallere uygun fiyat ya da bedele ulaşmak için belirlenen yöntemler, karşılaştırılabilir fiyat yöntemi, maliyet artı yöntemi ve yeniden satış fiyatı yöntemidir. Emsallere uygun fiyata ulaşmada bu yöntemlerin hiç birisi uygulanamıyorsa, mükellef kendi belirleyebileceği ve daha doğru sonuç verdiğine inandığı bir yöntemi de transfer fiyatlandırmasına konu işlemlere uygulayabilecektir. Mükellefin ilişkili taraflarla yaptığı işlemlere ilişkin olarak belirleyeceği yöntem konusunda Maliye Bakanlığı'na başvurarak anlaşma yapması gerekmektedir. Transfer fiyatlandırması yoluyla örtölü olarak dağıtılan kazanç, gelir ve kurumlar vergisi açısından aynı hesap döneminin son günü itibarıyla dağıtılmış kâr payı veya dar mükellefler için ana merkeze aktarılan tutar sayılacaktır. Bu madde hükmüne uyan işlemler nedeniyle kazancın örtölü olarak dağıtıldığının kabulü Hazine zararının doğması şartına bağlanmaktadır. Hazine zararı, kurum ve ilişkili kişiler adına tahakkuk ettirilmesi gereken her türlü verginin eksik veya geç tahakkuk ettirilmesi olarak tanımlanmıştır

Çok uluslu şirketlerin konsolide kazançlarının farklı ölke vergi idarelerince bölüşölmesi, bu bölüşömden olumsuz yönde etkilenen gelişmekte olan ölkeler için bir vergi güvenlik önlemleri olarak transfer fiyatlandırmasının önemini daha da arttırmıştır.

Ölkemizde transfer fiyatlandırması konusunda inceleme ve denetim yapmak üzere, 10.07.2011 tarih ve 27990 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlöğe giren 646 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Maliye Bakanlığı'nda bir hizmet birimi olarak Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı ihdas edilmiş, ihdas edilen bu Başkanlık bünyesinde de (* grubu, örtölü sermaye, transfer fiyatlandırması ve yurt dışı kazançlar Grup Başkanlığı*) oluşturulmuştur.

Transfer fiyatlandırması yoluyla örtölü kazanç dağıtımı uygulamasının altıncı yılı ikmal edilirken, düzenleme ve uygulamadan kaynaklanan bir takım sorunların ortaya çıkması muhtemel sorunların; Gelir İdaresi, mükellef grupları, akademisyenler, meslek odaları, konuyla ilgili bilgi ve uzmanlığa sahip kişi ve kuruluşlar tarafından, tartışılarak geliştirilmesi sağlanmalıdır. Çok uluslu şirketlerin konsolide kazançlarının farklı ölke vergi idarelerince bölüşölmesi, bu bölüşömden olumsuz yönde etkilenen ölkelerin milli hâsılasında ve istihdam oranında düşüşlere, ödemeler dengesi açıkları ve enflasyon oranları üzerinde de artışlara yol açmış olması, bir vergi güvenlik önlemleri olarak transfer fiyatlandırmasının önemini daha da arttırmıştır. Bunun için vergi idaresinin bu konu ile ilgili uygulama sonuçlarının kamuoyuna açıklaması gerekmektedir.

6.3.TFRS 8 Müessesesi

Bir ana şirketin çıktısı bir başka yavru şirketin üretim girdisi olabilir veya bir ölkede geliştirilen teknoloji diğer ölkelerdeki bağılı şirketlerde de kullanılabilir. okuluslu

şirketler bu ilişkileri ve işlemleri yürütmek için kurulurlar. Çünkü söz konusu işlemleri şirketler arasında yapmaktansa, tek bir şirket bünyesinde gerçekleştirmek daha karlıdır.

Çok uluslu şirketler gelişmekte olan ülkelerden bir sürü kolaylık yanında vergi avantajları da almaktadırlar. Böylece elde ettikleri vergi teşvikleri dolayısı ile kazandıkları vergi gelirlerini ülke dışına çıkararak mensup oldukları gelişmiş ülkelere de götürmeyip, Uluslaşası dolaşımında istedikleri gibi kullanmaktadırlar. İşte bu durumdan rahatsız olan gelişmiş ülkeler çok uluslu şirketlerin finansal raporlarında hangi ülkeden ne kadar gelir elde ettiklerini açıklamalarını istemektedirler. Bu amaçla gelişmiş ülkeler çok uluslu şirketler için oluşturulan uluslar arası muhasebe ve finansal raporlama standartlarında bölgesel gelirlerin açıklanmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. TFRS 8, işte bu amaçla çıkarılan UFRS 8 in Türkçe tercümesidir.

TFRS 8 deki açılacak bilgiler ilgili ülkeler için olduğu kadar çok uluslu şirketlerin yöneticilerinin ihtiyacı olan ayrıntılı bölgesel finansal bilgilerdir. Yöneticiler grup şirketi bünyesinde bulunan her bir işletmenin karlılığını ve performansını ölçmek için bölümsel bilgilere ihtiyaç duyarlar. Her sektörün farklı bir pazar riski, kar marjı, büyüme oranı, yatırım getirisi ve faaliyet hassasiyeti bulunmaktadır. Çok uluslu şirket faaliyetlerini bölümlere ayırırken iyi bir değerlendirme yapması ve ortaya çıkacak bölümsel finansal bilgi; karşılaştırılabilir, güvenilir, anlaşılabilir, işlevsel ve ihtiyaca uygun olmalıdır. Aynı zamanda bu bilgi; şirketin farklı ürün ve hizmet gruplarını, farklı coğrafi alanlardaki faaliyetlerini ve bir bütün olarak risklerini ve nakit akışlarını gerçeğe uygun bir şekilde ortaya koymalıdır.

TFRS 8 de benimsenen yönetim yaklaşımı, yöneticilere bölümlerin belirlenmesinde tam bir yetki vermektedir. Bu durumda yöneticilerin raporlamak istemedikleri bölümlerini saklayabilme imkânı tanıyacaktır. Standardın önemli bir eksiğini oluşturan bu durum açıklanan bilgilerin gerçeği yansıtmaması nedeniyle daha baştan sakat doğmasına neden olabilecektir.

TFRS 8 uygulaması vergi idaremizi yakından ilgilendirdiği halde yürürlüğünden bu yana geçen sürede gereken önemin verilmediği gözlemlenmektedir. Belki de vergi idaremiz çok uluslu şirketlerle ilişkilerini gizlilik ilkesi uygun olarak bütün istedikleri bilgiyi almış olmalı ki standartla açıklanacak bilgiye ihtiyaç duymamaktadır. Hâlbuki bu standart ile çok uluslu bir şirketin Türkiye’de elde ettiği gelirini merkezinde yayınlacağı finansal tablosunda gösterdiğinde kendisine beyan edilen haliyle karşılaştırılabilir ve aleyhine bir durum varsa aradaki farkın vergisini isteyebilmelidir.

KAYNAKLAR:

1. http://edoc.bibliothek.uni-halle.de:8080/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00005981/oksay3.pdf
2. Çağan Nami: Kurumlar Vergisi Yasası'nın Vergi Cennetlerine Yaklaşımı 2009 - acikarsiv.atilim.edu.tr
3. BİYAN Özgür: Tüm Yönleriyle Transfer Fiyatlandırması, <http://www.vergidanismani.com/icerikg.asp?id=527>
4. Ünal Orhan: Bölümsel Raporlama ve Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (ufrs) 8 Faaliyet Bölümleri Standardının Finansal Raporlamaya Etkileri, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 3 Sayı 2, 2010.
5. Oksay Suna: Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi, Dış Ticaret Dergisi, 1998 - edoc.bibliothek.uni-halle.de
6. Dikkaya Mehmet, Deniz Fatih: ekonomik küreselleşmenin yol açtığı problemler: teorik bir bakış *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2006. 66-181*
7. Kaymak Hasan: **Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli Mi?**, *Maliye Dergisi • Sayı 149 • Mayıs - Aralık 2005*
8. Çağan Nami: Kurumlar Vergisi Yasası'nın Vergi Cennetlerine Yaklaşımı 2009 - acikarsiv.atilim.edu.tr
9. Gündoğdu Burhan: Türk Vergi Mevzuatında Vergi Cennetleri ile Mücadele, 2007, www.alomaliye.com
10. BİYAN Özgür: Tüm Yönleriyle Transfer Fiyatlandırması, <http://www.vergidanismani.com/icerikg.asp?id=527>
11. Ünal Orhan: Bölümsel Raporlama ve Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (ufrs) 8 Faaliyet Bölümleri Standardının Finansal Raporlamaya Etkileri, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 3 Sayı 2, 2010.
12. <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=F91901DD-D8D3-8566-4520D35C6C07575F>